

Ünite 6: Türk Dış Politikasında (1938-2002) Dönemi

İkinci Dünya Savaşı Arifesinde Türk Dış Politikası

Türkiye Cumhuriyeti'ni dünya siyasi ortamına varlığını kabul ettiren Lozan Barış Antlaşmasından (24 Temmuz 1923) sonra Türkiye, I. Dünya Savaşı'nın galipleri İngiltere ve Fransa gibi ülkelerle sorun yaşamaya başlamıştır. Bu sorunların temelinde, Lozan Barış Antlaşmasında çözümlenemeyen Musul, Osmanlı borçları ve Türkiye'de yaşayan

Etbliler (Azınlık) sorunları gelmekteydi. Ayrıca, Türkiye'nin bir ulus - devlet olarak inşası sürecinde devlet ileri gelenleri daha çok ülke içi konularla meşgul olmuşlardı. Bunun yanında, Kurtuluş Savaşı'nda ülkeyi işgal eden işgalci güçlerle yaşananlar tazeliğini korumaktaydı.

Türkiye'nin dış politikası, 1929'da Amerika'da başlayıp bütün dünyayı saran Büyük Buhranla birlikte değişmeye başlamıştır. 1930'ların başında Almanya'da Nazi'lerin (Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi) iktidara gelmesi dünyadaki dengeleri değiştirdiği gibi yeni bir bloklaşma sürecini başlatmış ve bu süreçte Türkiye, I. Dünya Savaşı'nın galip devletleri İngiltere, Fransa'nın yanında yer alarak var olan statükoyu korumaya yönelmiştir. Aynı süreç içerisinde, revizyonist olarak adlandırılan Almanya, İtalya ve

Japonya gibi devletler de dengelerin kendi lehlerini değiştirilmesi amacıyla diğer grupta yer almışlardır.

Cumhuriyetin ilanından itibaren Türk Dış Politikasının iki temel ilke üzerine oturduğunu söyleyebiliriz. Bunlar: 1- Statükoculuk, 2- Batılılaşma. Türkiye, 1930'lardaki dış politikasını revizyonist gruba karşı birtakım bölgesel oluşumlara öncülük ederek sürdürmüştür. Aynı dönemde uluslararası örgütlere (Milletler Cemiyeti gibi) üye olarak dış politikada statükocu yapıyı güçlendirici faaliyetler içerisinde bulunmuştur.

II. Dünya Savaşı'nda Dış Politika

İkinci Dünya Savaşı sırasında Türk Dış Politikasında ön plana çıkan hususlar, savaş dışı kalmak ve ülke topraklarının işgal edilmesini önlemek gibi konulardı. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde, İtalya'nın Arnavutluk'u işgal etmesi (Nisan 1939), Türkiye'yi savaş öncesinde ittifaklar yapmaya yöneltmiştir. Buradan yola çıkarak ülkeyi yönetenler, İngiltere, Fransa ve Sovyetler Birliği ile ittifaklar kurma girişimlerinde bulunmuşlardır. Türkiye'nin bu ittifaklar içerisinde yer almak istemesinin temel nedeni Türkiye'nin kendisini Almanya ve İtalya'ya karşı koruma ihtiyacı hissetmesidir. Ancak, Türkiye'nin kurmayı hedeflediği ittifak, Sovyetler Birliği'nin Almanya ile 23 Ağustos 1939 tarihinde imzaladığı saldırmazlık paktı ile Türkiye için istenilmeyen bir biçimde sonuçlandı. Dönemin Dış İşleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu, Sovyetler Birliği ile temas halinde olmak ve son bir girişimde bulunmak üzere Moskova'ya gitmiştir. Ancak, Sovyetler Birliğinde Montrö Boğazlar Sözleşmesinin değiştirilmesi talebiyle karşı karşıya kalmıştır. Yapılan bu politik manevra başarısızlığa uğradığı gibi, bundan sonra Türk hükümetlerinin Sovyetlerin Türkiye'nin egemenlik haklarını ihlal eden taleplerinden dolayı bu ülkeye kuşku ile bakılmıştır. Almanya'nın 1 Eylül 1939 tarihinde Polonya'yı işgal etmesi İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasına neden olmuştur. Türkiye, savaşın başlaması ile İngiltere ve Fransa ile 19 Ekim 1939 tarihinde " Üçlü İttifak" olarak bilinen karşılıklı yardım antlaşmasını imzalamıştır. Karşılıklı yardım antlaşmasında Türkiye, bir Avrupa devletinin Akdeniz'de savaş başlatması halinde İngiltere ve Fransa'ya yardım edeceği taahhüdünde bulunmuş buna karşın Türkiye'yi Sovyetler Birliği ile karşı karşıya getirecek herhangi bir eyleme zorlanmayacağı Üçlü İttifak antlaşmasının 2 numaralı protokolüne eklenmiş ve belirtilmiştir. Yukarıda belirtilen, Türkiye'yi Sovyetler Birliği ile karşı karşıya getirecek herhangi bir eyleme zorlanmayacağı ifadesi, Türkiye tarafından savaş boyunca savaş dışı kalmak için kullanılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın seyrini değiştiren önemli bir gelişme 22 Haziran 1941 tarihinde yaşandı. Bu

tarihte Almanya, Sovyetler Birliği'ne saldırmış ve iki ülke arasındaki ittifak ortadan kalkmıştır. Bunun üzerine İngiltere ve Sovyetler Birliği arasında Almanya'ya karşı bir ittifak hâsıl olmuştur. Bu tarihten sonra İngiltere ve Amerika Türkiye'yi savaşa dâhil etmek istemişler, bunun içinde İngiltere Başbakanı Churchill Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile görüşmek üzere 30 - 31 Ocak 1943 tarihlerinde Yenice / Adana'ya gelmiştir. Yapılan görüşmelerde, Churchill'in ifade ettikleri şu şekilde açıklanabilir: Rusya'nın savaştaki yükünü hafifletmek ve Alman kuvvetlerinin farklı cephelerde savaşarak meşgul olması şeklinde açıklanabilir. Adana görüşmeleri, Türkiye tarafından en üst düzeyde temsil edilmiş ve görüşmelere İsmet İnönü, Şükrü Saraçoğlu, Fevzi Çakmak, Numan Menemencioğlu katılmıştır. İsmet İnönü, İngiltere Başbakanı Churchill tarafından dile getirilen Türkiye'nin savaşa dâhil olma isteğini, Türk Ordusunun böyle bir savaşı idame ettirecek silah ve teknolojiye sahip olmadığı gibi gerekçelerle geçiştirmeye çalışmıştır. Ancak Türk ordusuna gerekli teçhizat ve yardımın yapılacağı belirtilmesi üzerine, kendisi de asker kökenli olan ve Türk ordusunun içinde bulunduğu duruma vakıf olan İsmet İnönü tarafından Türkiye'nin savaşa katılmama durumu idare edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye, Üçlü İttifak antlaşmasının hukuki ve siyasi hükümlerinden de anlaşılacağı üzere tarafsız değil, savaş dışı bir müttefik devlet olmuştur. Türkiye, bu savaş dışı kalma durumunu daha fazla sürdürememiş ve İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru, Yalta Konferansında Alman kararlar uyarınca şubat 1945 tarihinde Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiştir. Bu savaşa katılma durumu fiili askeri bir operasyondan çok, yakın gelecekte oluşturulacak Birleşmiş Milletler kurucu üyesi olabilmek adına yapılmış siyasi bir hamledir.

Türk Dış Politikası için Zor Yıllar (1945-1947)

Sovyetler Birliği, İkinci Dünya Savaşı bitmeden, Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki egemenliğini tanıyan ve uluslararası kamuoyuna kabul ettiren Montrö Boğazlar Sözleşmesini değiştirmek istemiştir. Sovyetler Birliği.. Türkiye ile 1925 yılında imzalanan Türk - Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık antlaşmasını 1945 yılından sonra uzatılmayacağını Türkiye'ye belirtmiştir. Sovyetlerin böyle bir tutum sergilemesinde Montrö'nün değiştirilmesi ile Boğazların Karadeniz'e kıyısı olmayan ülkelere kapatılması düşüncesi etkili olmuştur. Sovyetler Birliği, aynı süreçte Müttefik Devletlere de bu konuyu Temmuz ve Ağustos 1945 yılında yapılan Postdam Konferansı ile gündeme getirdi. Montrö'nün değiştirilmesi hususu Amerika tarafından kabul edildi ve İngiltere ile beraber, Montrö antlaşmasının değişikliğini talep eden diplomatik notalar Türkiye'ye iletildi. Türkiye ise bu dönemde zaman kazanma yolunu tercih ederek, konunun gündemden düşmesini bekledi. Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki egemenlik haklarının ihlali demek olan Montrö'nün değişiklik talebi, Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında 1945-1947 yılları arasında önemli bir soruna neden olmuştur. Ancak dünya siyasi konjonktürünün değişmesi ve Amerika ile Sovyetler Birliği'nin ideolojik anlamda çekişmesi Türkiye'yi bu süreçten sonra Batı'ya çok daha fazla yaklaştırmış ve Boğazlar sorunu uluslararası gündemden düşmüştür.

Bloklaşma Ekseninde Dış Politika (1947-1964)

Türk Dış Politikası, 1945-47 yılları arasında Sovyetler Birliği ile yukarıda ifade edilen ilişkiler çerçevesinde farklı bir seyir izledi. Ancak 1946 yılından itibaren dünya siyasi konjonktürünün değişmesine paralel olarak, Türkiye, Batı Bloku içerisinde yer almaya başladı. Türkiye'nin bu dönemde Batı bloku içerisinde yer alması sadece Sovyet tehdidiyle açıklanamaz, bunun yanında batıcılık politikası, yeni ortaya çıkan burjuvazinin liberal politikalar izlenmesi yönündeki tercihleri de Türkiye'nin bu dönemde Batı Bloku arasında kendine yer edinmesine sebep olmuştur.

Türkiye'nin Batı Bloku içerisinde kendisine yer edinmesine yol açan önemli adımlardan biri ABD Başkanı Harry Truman tarafından 1947 yılında ilan edilen 'Truman Doktrini'nin kabulüdür. Truman Doktrini kapsamında, Yunanistan ve Türkiye'ye uluslararası Komünizme karşı (dolayısıyla SSCB'ye karşı) askeri yardım desteği verilmesi öngörülmekteydi. Türkiye'nin Batı Blokuna eklenmesinde önemli rol oynayan bir diğer gelişme ise ABD Dışişleri Bakanı George Marshall tarafından ilan edilen Marshall Planı kapsamında ekonomik yardımın alınmasıyla gerçekleştirilmiştir. Türkiye, bu tarihten itibaren Amerika ve diğer Batılı ülkelerle sıkı ekonomik, siyasi ve askeri ilişkiler geliştirmiş ve Amerika'ya bağımlılık bu dönemde artmıştır.

Türkiye, Batı Bloku içerisinde yer almasına paralel olarak 1949 yılında Avrupa Konseyi'ne üye olmuş, '1948'de kurulan İsrail Devleti'ni ilk tanıyan Müslüman ülke olmuştur. Bu dönemdeki Batıyla bütünleşme politikası, Türkiye'deki tüm siyasi aktörler ve muhalefet partisi konumundaki Demokrat Parti (DP) tarafından da benimsenmişti.

Bu dönem Türk Dış Politikasındaki Batı Blokuna ve Amerika'ya mutlak uyum, Türkiye'nin Batı'dan daha fazla askeri, ekonomik ve siyasi destek almasını hedefliyordu, aynı süreçte Türkiye'nin dünyadaki jeopolitik önemi artarken, Amerika'ya olan askeri, ekonomik ve siyasi bağımlılık da aynı oranda artış göstermişti.

Türkiye'nin NATO'ya Girişi

1949'da kurulan NATO'ya Türkiye'nin üye olması. Batı Blokuna eklenmesinin en önemli adımı olmuştur. Türkiye, NATO kurulduktan hemen sonra üye olmak istemiş, bu yönde girişimlerde bulunmuştur. Batı Bloku tarafından Türkiye'nin NATO'ya üye olması fikri ilk zamanlarda olumsuz karşılanmış ancak daha sonra değişen uluslararası siyasi konjonktürden dolayı Türkiye, Yunanistan ile birlikte 18 Şubat 1952 tarihinde NATO'ya üye olmuştur. NATO üyeliği Türkiye'yi askeri anlamda da Batı blokunun bir üyesi haline getirmiştir. NATO'ya üye olunmakla beraber bu doğrultuda Türk Ordusu Amerikan silahlarıyla donatılmış ve çok sayıda Amerikalı asker ve sivil personel Türkiye'ye gelmiştir. Türkiye'nin 1950'li yıllardaki Batı yanlısı tutumu ve Batılı bakış açısı, Ortadoğu'da gelişen olayları tam olarak kavrayamamasına ve bu doğrultuda politikalar üretilememesine neden olmuştur. Batı blokunun içerisinde yer alması ve Batı ve ABD yanlısı oluşumlara önderlik etmesi de Türkiye'nin özellikle Arap ülkelerinde "ABD'nin Ortadoğu'daki Temsilcisi" fikrini doğurmuştur. Stalin'in ölümüne ve Sovyet yönetiminin daha ılıman tutumuna rağmen SSCB ile olan ilişkiler de istenilen seviyeye ulaşamamıştır.

Türkiye-AB ve Kıbrıs

Türkiye-AB İlişkileri

Batı dünyası kurumlarına üyelik Türkiye için her zaman öncelikli bir yer edinmiştir. Ancak, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun oluşması sürecinde Türkiye, topluluğa üyelik için adım atmamış ve bu oluşuma kayıtsız kalmıştır. Ancak 1950'lerin sonuna doğru Amerika'dan ekonomik yardım alınmasının zorlaşması ve Yunanistan'ın AET'ye başvurması,

Türk hükümetini karşı atağa geçirerek Yunanistan'la birlikte 1959 yılında AET'ye müracaat etmesine vesile olmuştur. 1960 yılında AET Türkiye ile Yunanistan'ı görüşmelere davet etmiş ancak Türkiye'de 1960 Askeri Darbesi bu girişimin uygulanmasını geciktirmiştir. AET ile Türkiye arasında 1961 -1963 yılları arasında görüşmeler devam etmiş ve Eylül 1963 tarihinde Ankara'da ortaklık anlaşması imzalanmıştır. 1964 yılında yürürlüğe giren Ankara Anlaşması, Türkiye ile AET/AB arasındaki temel belge olma özelliği taşımaktadır. Türkiye'nin AET/ AB üyeliği 1970'li yıllarda yaşanan küresel krizler ve Türkiye'de yaşanan siyasi ve ekonomik istikrarsızlıktan dolayı tarafların karşılıklı olarak bazı yükümlülükleri yerine getirmesine engel teşkil etmiştir. Ve Türkiye'nin AET üyeliği Yunanistan'ın 1981'de AET'ye üye olmasıyla birlikte daha sorunlu ve zor bir hale bürünmüştür.

Kıbrıs Sorunu

Kıbrıs sorunu, Türkiye'nin gündemine 1950'li yıllardan sonra girmeye başlamış bir olgudur. 1950'li yılların başında Yunanistan'la iyi olan ilişkiler çerçevesinde Türk hükümetinin Dışişleri Bakanı "Türkiye'nin Kıbrıs diye bir sorunu" olmadığını ifade etmiştir. Ancak Kıbrıs'taki Rumların Yunanistan'la birleşme (Enosis) hedefi doğrultusunda hareket etmeleri ve örgütlenmeleri

Türkiye'yi Kıbrıs Sorununa dâhil etmiştir. Türkiye, 1954'ten itibaren Ada'nın İngiliz kontrolünde kalmasını bu mümkün değilse Türkiye katılmasını öne süren bir politika izlemiştir. Böylece Kıbrıs meselesi Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin ana gündem maddesi haline gelmiştir. 6- 7 Eylül 1953 tarihlerinde provoke edilen halk kitlelerinin İstanbul'da bulunan gayrimüslimlerin ev ve dükkânlarını

yağmalamaları sonucunda zarar görenlerin önemli bir bölümünün Rum Ortodoks Türk vatandaşı olması ilişkileri daha da gerginleştirmiştir.

1955'ten 1959'a kadar olan dönemde, Kıbrıs meselesi hususunda taraflar arasında mutabakat sağlanamamış, ancak Amerika'nın devreye girmesiyle 1959'da iki NATO üyesi ülke bir araya gelerek mutabakat sağlanmıştır. Zürih ve Londra

Antlaşmaları sonucunda Bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuş ve kendine özgü bir yapısı olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nde tüm siyasi ve yönetsel kurumlar Türkler ile Rumların orantılı temsili çerçevesinde paylaştırılmıştır. Londra Antlaşmasına bağlı olarak Ada'nın anayasal düzeni Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında imzalanan garanti antlaşması ile garanti altına alınmıştır. Türkiye, garantör devlet olarak, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtını gerçekleştirirken garanti antlaşması, bu harekâtın temel hukuki kaynağını oluşturmuştur.

Dış Politikada Çok Yönlülüğe Geçiş Çabaları (1964 -1980)

1962'de ABD ile SSCB arasında yaşanan "Küba Füze Krizi" hem uluslararası sistem hem de Türk Dış

Politikası üzerinde etkili olmuştur. SSCB'nin Küba'ya nükleer füze yerleştirme girişimi ABD tarafından sert bir tepkiyle karşılanmış ve iki ülke arasında yaşanan kriz gizli pazarlıklarla sonuçlandırılmıştır. Bu tarihten sonra ABD ile SSCB arasında "Yumuşama" adı verilen bir döneme girilmiştir. Bu Yumuşama döneminden Türk Dış Politikası da etkilenmiştir. Çünkü ABD ile SSCB arasında Küba Krizinin çözülmesi için yürütülen pazarlığın en önemli konularından biri de Türkiye idi. ABD tarafından 1950'lilerin sonunda Türkiye'ye yerleştirilen Jüpiter Füzelерinin Küba Krizinin çözüme ulaştırılması için sökülmesi kararı ABD tarafından kabul edilmiş ve bu durum Türkiye'ye iletilmemiştir. ABD'nin bu şekilde kendi çıkarları doğrultusunda Türkiye'yi devre dışı bırakan bir tutum takınması Türk devlet adamlarında hayal kırıklığı yaratmıştır.

Amerika ile İlişkilerin Gerilmesi

Türk hükümetinin ABD ve NATO'ya duyduğu mutlak güvenin sorgulanmasına yol açan gelişme 1964'te Kıbrıs sorunun yeniden alevlenmesinde ortaya çıktı, kumlar, daha önceden Türklerin kazanılmış haklarının sınırlandırılması talebini dile getirmişler ve EOKA örgütü vasıtasıyla da Ada'daki Türklere yönelik şiddet ve katliamlara yönelmişlerdi. Türkiye, bu durumu kabul etmeyip Ada'ya askeri müdahale edilmesi kararını aldı. Ancak ABD Başkanı Lyndon Johnson, İsmet İnönü'ye "Johnson Mektubu" olarak tarihe geçen bir mektubu göndererek Türkiye'nin Ada'ya müdahalesi halinde bunun kabul edilemeyeceğini sert bir dille ifade edilmiştir. ABD Başkanının bu mektubu, Türk yöneticilerinde büyük bir tepki yaratmış ve bundan sonra dış politikanın yeniden kurgulanması gerekliliği ortaya çıkmış ve bu çerçevede "Çok Yönlü Dış Politika" izlenmeye başlanmış ve daha önceden uzak durulan ülkelerle yakınlaşma sürecine girilmiştir.

Rusya ile Yakınlaşma

Çok Yönlü Dış Politika anlayışının etkisini en hızlı gösterdiği alanlardan biri SSCB ile ilişkilerin seyrinde yaşanmıştır. 1960'lı yıllarda başlayan iyi ilişkiler, 1970'li yıllarda artarak devam etmiş ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtından sonra ABD'nin Türkiye'ye silah ambargosu uygulaması nedeniyle SSCB ile ilişkiler önemli bir düzeye gelmişti. Türkiye, bu politika doğrultusunda Doğu Bloku ve Doğu Bloku ülkeleri dışındaki sosyalist ülkelerle de ilişkilerini geliştirme yönünde hareket etmiştir. Bu Çok Yönlü Politika, ABD ile olan ilişkilerde birtakım gerilimlerin yaşanmasına sebep olmuş ve Türk - Amerikan ilişkileri bu dönemde önemli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. 1960'lı yılların sonundan itibaren Haşhaş /Afyon sorunu ikili ilişkilere damgasını vurmuştur. Amerika, ülkede artan uyuşturucu trafiğinden dolayı, Türkiye'nin haşhaş üretimini durdurmasını talep etmiş ve bu talep büyük bir tepki görmekle beraber, 12 Mart 1971'deki askeri müdahalenin ardından ara hükümetin başbakanı Nihat Erim tarafından kabul edilmiş ve Türkiye'de 1972 yılı itibarıyla haşhaş üretimi yasaklamıştır. Daha sonra kurulan CHP - MSP Koalisyonu 1 Temmuz 1974'te Haşhaş üretimi yasağını kaldırmış ve yasağını kaldırılması ABD'de tepkiyle karşılanmıştı. Bu tepkinin bir

sonucu olarak Ocak 1975'ten itibaren ABD tarafından Türkiye'ye ambargo uygulanmıştır. 1975'ten kaldırıldığı 1978 yılına kadar ambargonun kaldırılması, bütün Türk hükümetlerinin temel hedefi olmuştur. Ambargonun 1978'de kaldırılmasından sonra Türk - Amerikan ilişkilerinde eski sıcaklık hemen oluşmadı. Ancak, 1979 yılında gerçekleştirilen İran İslam Devrimi ve Afganistan'ın SSCB tarafından işgali gibi gelişmeler, Türkiye'nin ABD'nin bölgedeki faaliyetleri açısından sahip olduğu stratejik önemi bir kez daha ortaya koymuştur.

Kıbrıs'a Barış Harekâtı

Kıbrıs meselesi 1950'li yıllardan itibaren Türk Dış Politikasında önemli bir yer edinmeye başlamıştı. Yukarıda ifade edildiği 1964 yılında yapılacak hareket ABD tarafından engellenmiş, daha sonra 1967'deki harekât planı da Rumların geri adım atması üzerine gerçekleşmemişti. Yunanistan'da hükümetteki Albaylar Cuntası tarafından desteklenen Nikos Sampson 15 Temmuz 1974'te askeri bir darbe gerçekleştirmişti Bunun üzerine Başbakan Bülent Ecevit liderliğinde 20 Temmuz 1974 tarihinde Barış Harekâtının ilk safhası başlamış oldu. Bu ilk safhada Türk Ordusu Girne'den Lefkoşa'ya kadar uzanan bir alanı kontrol altına aldı. I. Harekâtın ardından müzakereler sonuç vermeyince 14 Ağustos 1974'te ikinci safhaya geçilmiştir. İkinci askeri harekâta Ada'nın üçte biri çok kısa sürede ele geçirilmişti. İkinci askeri harekât, dünya kamuoyunda Türkiye'yi işgalci bir güç olarak göstermiştir. 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kurulmasıyla Ada'da iki kesimlilik fiilen yaratılmış oldu. 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurularak bağımsızlık ilan etti, ancak Türkiye dışında hiçbir ülke tarafından tanınmadı. Kıbrıs meselesi, günümüze kadar çözülemeyen bir sorun olarak Türkiye'nin dış politika gündeminin en önemli maddelerinden biri olarak kalmıştır. Ayrıca, Güney Kıbrıs Rum yönetiminin AB'ye üye olmasıyla Türkiye - AB ilişkileri bu üyelikten derin bir şekilde etkilenmiştir.

12 Eylül Darbesi'nden Sonra Dış Politika

Türkiye'nin 1970'lerin ikinci yarısında girdiği büyük siyasi ve ekonomik kriz ülkenin Batı bağlantısını zayıflatmıştı. Ancak dünya siyasi konjonktüründe meydana gelen gelişmeler, ABD'yi Türkiye'ye daha çok yakınlaştırmıştı^ 12 Eylül Askeri Darbesi nin hemen sonrasında kurulan askeri yönetim, ABD tarafından desteklenmiştir. ABD ile ilişkilerin düzelmesinde 1983'te yapılan çok partili seçimlerle iktidara gelen

Anavatan Partisi'nin (ANAP) önemli etkisi olmuştur. Bu dönemde her ne kadar Amerika'nın yakınlığı hissediliyorsa ve Batı Bloku ön planda olsa da Türk Dış Politikasında "Çok Yönlülük" önemli dış bir politika olarak benimsenmiş ve dış politikanın merkezine oturtulmuştur, çok Yönlülük Politikası Turgut Özal döneminde de uygulanmış ve SSCB başta olmak üzere birçok ülke ile önemli projeler hayata geçirilmiştir. Turgut Özal'ın başbakanlığı döneminde, dış politikanın oluşturulmasında ekonomik ve ticari konular daha belirleyici bir hale gelmiştir. Türkiye'nin ikili ilişkilerde ekonomik meselelere daha önem vermesi "İhracata Dayalı Büyüme" ekonomik modelinde karşılığını bulmuştur. Dış politikada ekonomik boyutun ön plana çıkması ve yükselişi, kendisini Türkiye'nin Orta Doğu ile ilişkilerinde de göstermiştir. Türkiye, petrol krizi sonrası zenginleşen Arap sermayesini ülkeye çekebilme ve Arap pazarlarına daha fazla ihracat yapabilmek ve daha avantajlı koşullarda petrol alabilmek gibi ekonomik hedefler tatbik etmiş ve bu hedefler Türkiye'nin Ortadoğu politikasını şekillendiren önemli etkenler olmuşlardı. Türkiye'nin bu dönemde ABD'nin "Yeşil Kuşak" projesi çerçevesinde muhafazakârlaştırılması da bu hedeflerin içe dönük yansımalarını oluşturmuştur. Bu dönemdeki AET/AB ilişkileri de istenilen seviyeye ulaşamamış, AB'nin 1999'daki Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye "Aday Ülke" statüsü vermesi 2000'li yıllarda devam edecek olan "AB Gündemi" ni yeniden ortaya çıkarmıştır.

1991 - 2002 Tek Kutuplu Dünyada Dış Politika

Doğu Bloku ülkelerinin 1989'da "Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla simgeleştirilen siyasi ve ekonomik çöküşü ve 1991'de SSCB'nin dağılması sonrasında yepyeni bir uluslararası manzara ortaya çıkmıştır. Bu yeni manzarada, iki kutuplu dünya sisteminin sağladığı denge düzeni yerini karmaşa, belirsizliğe ve bölgesel sıcak çatışmalara bırakmıştır. " Yeni Dünya Düzeni" nin Türkiye'ye yeni fırsat alanları sunmasına rağmen,

uluslararası ortamın getirdiği belirsizlikler ve alışılmadık tehditler yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1990'lı yılların önemli konularından birisini, 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi ve bunun Türk - Amerikan ilişkilerinde yeni bir bahar dönemine girilmesi teşkil etmesidir. 1990'ların ikinci yarısında ise, Clinton yönetiminin Türkiye'ye başta AB ile olan ilişkilerde ve Bakü- Tiflis - Ceyhan petrol boru hattının inşası olmak üzere çeşitli alanlarda verdiği destek, Türk - Amerikan ilişkilerinde farklı bir seyrin izlenmesine vesile olmuştur.

Terör konusu özellikle 1990'lardan itibaren Türkiye'nin hem iç siyasetinde hem de uluslararası siyasetinde önemli bir rol oynamaya başlamıştır. ABD ile ilişkilerden AB ile olan ilişkilere kadar her alanda bu sorunun yansımalarına bulmak mümkündür. Terör konusu, Türkiye'nin komşuları ile olan ilişkilerinde de önemli bir sorun teşkil etmiştir. Önemli sorunların yaşandığı ülkelerin başında ise Suriye gelmektedir. Suriye ile olan ilişkiler 1998'de Türkiye tarafından uygulanan "Kontrollü Tırmandırma" politikasının başarıya ulaşmasıyla, 2000'li yıllardan itibaren hızla gelişmiş ve Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılımının önündeki önemli engellerinden biri ortadan kalkmıştır. Türkiye, 1990'lı yıllarda SSCB'nin dağılması üzerine kurulan

Türki Devletlerle yakın temas halinde olmuştur. Ancak Rusya'nın ilan ettiği "Yakın Çevre Doktrini" sebebiyle Rusya'nın bölgede yeniden etkinlik kurma girişimi Türkiye'nin Türk dünyasına planladığı şekilde açılımını sekteye uğratmıştır. Türkiye'nin 1990'larda Yunanistan'la ilişkileri, kimi zaman ılıman bir siyasi iklimde devam ederken kimi zamanda çeşitli nedenlerden dolayı gerginleşmiştir. Yunanistan'ın Türkiye'yi hedef alan terör olaylarına destek olması 1997 - 98 yıllarında ikili ilişkilerde derin çatlaklara yol açmıştır. Yine de AB'nin Türkiye'yi aday ülke ilan etmesine engel olmaması Yunanistan ile ilişkilerin 2000'li yıllarda yeni bir döneme girdiği / girebileceği şeklinde ifade edilebilir.

Genel olarak 1990'lar, Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası "Yeni Dünya Düzeni"ni algılamaya çalıştığı ve bu düzen içinde kendini konumlandırma çabası içine girdiği bir dönem olmuştur.